

lában irodalomtörténeti értekezéseken mérjük a tanulók írói készségét, pedig csak nagyon kevesek hivatása az ilyenek írása. Az efféle dolgozatokban nem várhatunk egyéni gondolatokat, s a tanulókat arra kényszerítjük, hogy a legkülönbözőbb helyekről, sőt gyakran nagyon is csak egy helyről összeszedett gondolatfoszlányokat toldozzon össze. Minthogy pedig a gondolat mindig valamely nyelvi formában jelentkezik, minél kevesebb alkalmat adunk a tanulóknak arra, hogy saját gondolataikat fejezzék ki, minél inkább reprodukálásra kárhoztatjuk őket, akaratlanul is annál jobban hátráltatjuk nyelvi kifejező-készségük fejlődését. Ez a magyarázata annak, hogy folytonos irodalomtörténeti és esztétikai értekezéseink és párhuzamaink nem mozdítják elő a kívánt mértékben a fogalmazás javulását.

Székesfehérvár.

Gy. Nagy József.

II.

Payot személyes élményekből kiindulva *L'apprentissage de l'art d'écrire* (Paris, 1913, A. Colin, 8° IX + 394 l., 3.50 fr.) címen fejtegeti a fogalmazástanáítás kérdését. Négy évig tanította a fogalmazást. Teljes lélekkel adta magát a munkára. Eredményt azonban a legjobb igyekezettel sem tudott elérni. Kezdte kutatni a sikertelenség okát. Eleinte azt hitte, hogy módszerbeli tévedései miatt gyümölcstelen működése. Kiváló tanárokhoz fordult tanácsért s elkerlte tanítványaik dolgozatait. De itt is ugyanazokat a jelenségeket látta, amelyeket magánál tapasztalt. Eközben írta *Az akarat nevelése* c. művét. Munkájában meglepődött azon az ellentétén, mely az osztályokban passzive levő tanulók magatartása s az asztalánál dolgozó író között van, aki nagy erőfeszítésekkel igyekszik figyelmét tárgyára összefogni. Ekkor tanulta meg az írás módjának alapelveit. Később, midőn *inspecteur d'académie* lett, alkalma nyílt megfigyeléseit többféle és sok iskolára kiterjeszteni. Mindenütt ugyanazokat a lényeges hibákat tapasztalta a dolgozatokban: verbalizmust, összefüggéstelenséget s a bizonyítás érzékének hiányát. Tapasztalatai és elmékedései rávezették, hogy egészen mások a bajok forrásai, mint amire eleinte gondolt. Ezeket itt fejtí ki.

A civilizáció fejlődése mennél nagyobb szellemi szabadság elérése felé irányul. A nevelésnek számolnia kell e gondolattal s arra kell törekednie, hogy a gyermek szellemi erejének minél nagyobb mértékű kibontakozását elősegítse. Felszabadító műveletnek kell lennie a nevelésnek, azaz meg kell adnia a tanulóknak azt az erőt melynek segítségével ellen tudnak állni annak, hogy gondolkozásuk a különböző külső és belső ráhatások következtében irány nélkül ide-

oda hányattassék. E felszabadító munkában a legnagyobb és legelsőrangú szerepe s jelentősége a fogalmazás tanításának van.

A hagyományos fogalmazástanítás azonban nem szabadítja föl a szellemet, inkább lenyügözi s köznapiasságát és középszerűségét növeli. Ahelyett, hogy szervesen összefűzné a más tárgyak által nyújtott ismereteket, maga is a zavarosság forrása. De a különböző tárgyak tanítói is úgy működnek, mintha egyedül volnának s csak az ő tárgyük volna a fontos. Hiányzik továbbá az iskolákban az elmerülés, a nyugodt s a részletekbe hatoló munka. A felületességet rendszeressé teszik a tantervek a sok tárggyal és anyaggal. Futólépésben kell szemlét tartani az egyes tárgyakon és írókon. Nagy akadály a igazi munkának, hogy a középiskola tele van oda nem való elemekkel.

Addig nem lesz eredmény, míg a fogalmazás tanítása nem lesz az akaratnak, illetőleg a figyelemnek nevelése. A fogalmazásnak a koncentráció és az organizálás munkájának kell lennie.

A munkának ott kell kezdődnie, hogy a gyermektől el kell távolítani a szellemi szabadság kifejlésének akadályait. Ezek származnak elsősorban abból, hogy a rengeteg külső és belső hatás alatt a gyermek figyelme szétszóródik. Iránytalanság uralkodik tehát rajta. Ilyen baj a gyermek impulzivitása is: automatikusan cselekszik, azaz meggondolás nélkül reagál az ingerekre. Se hosszas megfigyelésre, se erőfeszítésre nem képes. Végre nagy akadály a szellem szabad kifejlődésének a verbalizmus. Rengeteg oly szava van a gyermeknek, melyeknek tárgyát sohasem látta, amelyek tehát minden reális alap nélkül lógnak benne. Mindezekről csak akkor szabadul meg a tanuló, ha módszeres és erős megfigyelésre szoktatjuk. A valósággal kell szembeállítanunk. Ne engedjük, hogy csak a képzeletére támaszkodjék, hanem arra kell nevelnünk, hogy azt a valósággal mindig ellenőrizze. Az igazság tiszteletét kell benne meggyökereztetni.

A megfigyelést bizonyos rendben kell megejteni. A módszeresség megkönnyítésére szolgálnak bizonyos táblázatok, melyek szempontokat adnak a megfigyelés menetére s a tájékozódást nagy mértékben elősegítik. Olyanok, mint a térképek, úgy hogy rajtok gyorsan el lehet igazodni. Néhány ily táblázatot közöl Payot.

A megfigyelés tárgyai lehetnek: külső tárgyak vagy testek és tulajdonságaik, lelkiállapotok, hasonlóságok (különbözőségek), véletlen vagy szükségszerű (okozati) egymásutánosságok és egyidejűségek. A külső tárgyak leírásában a valóval történő szembeállítás, az erkölcsi világban pedig saját személyiségünkkel való szembesítés szolgáltatja az ellenőrzést. A lelki állapotok, élmények megfigyelése nagyon nehéz. Fokozatosan kell vezetni. Először arckifejezéseket kell vizsgáltatni. Az arcvonások elhelyezkedéséből s a testtartásból kell következtetni

a lélek állapotára. Kiváló festők képeit kell segítségül venni. De bármennyire behatolnak is a lélekbe az emóciókat kifejező vonalak és taglejtések tanulmányozása által, másokat igazán csak akkor fognak megérteni a tanítványaink, ha azokat a lelki állapotokat magukon is megfigyelik s átélni törekszenek. A lelki állapotok tanulmányozása közben alkalom nyílik arra, hogy önismeretre vezessük őket.

A dolgok és lelki élmények türelmes és beható megfigyelése azonban a fogalmazásnak csak első mozzanata. Ha itt maradunk, a szellem mintegy a felfedezett képekhez láncolódik. Az értelemnek organizálnia kell szerzeményeit.

A hasonlóságok s a különbözőségek felületes magyarázata nagyon könnyű. Nagyon sok a visszaélés a sok összehasonlítással, párhuzamvonással. Az igazi, mély összehasonlítások erős és kitartó figyelmet kívánnak. A tanulóknak azt az irányt kell kifejleszteni, mely a látszólagos különbségek alatt a mély, belső hasonlóságok föl-kutatására törekszik. Inkább különbségeket kell megfigyeltetnünk, mert a dolgok hasonlósága legtöbbször erőltetett.

Rendkívül fontos az oki összefüggések kikeresése mind az anyagi, mind az erkölcsi világban. Ezáltal lesz írásuk tudományos. Soha ne adjunk oly dolgozatot, amely az oksági kapcsolat kutatására nem kényszerít. Soha se fogadjunk el egyszerű fölszámlálást. Nagyjelentőségű a bizonyítás. Minden be nem bizonyított állítást tekintsünk feltevésnek s arra törekedjünk, hogy tanítványaink az iskolát elhagyva, oly annyira érezzék az igazság szükségét, hogy elforduljanak a felületes polemisták, publicisták és hírlapírók olvasásától, akik oly sietve írnak s még nem is sejtik, hogy a legkisebb igazság bebizonyítása is mily mély vizsgálatot kíván. Neveljük őket oly módon, hogy irtózzanak a rögtönzőktől, a szavalóktól s mindazoktól, akik tudva vagy öntudatlanul szavukkal vagy írásukkal hazudnak. Descartes jelszava legyen jelszavuk: ne fogadjanak el semmit igaznak, míg azt nyilvánvalóan igaznak nem látják.

A szellemi szabadság alapja az, hogy képesek vagyunk ítéletünket mindaddig felfüggeszteni, míg a bizonyítást meg nem ejtettük. A fogalmazás-tanításban a gondolkodás organizálásának első része tehát tudományos szokások megszerzése s bebizonyított igazságra irányuló, mintegy ösztönyszerű szükségérzettek kialakítása. E munka második része s a nevelésnek mintegy koronája: az esztétikai műveltség. Mire tanítványaink az előző munkán át ide érkeznek, már bírniok kell a művészi munkához szükséges technikai jártassággal. A feldolgozandó tárgyat alaposan kell ismerniök s a megismeréssel együtt a fogalmak szabatos kifejezésével tisztában kell lenniök. Az esztétikai nevelés is a szellem természetes szórakozottsága ellen küzd. A leg-

nagyobb képességek is meddők maradnak, ha a figyelem ereje nem éleszti őket. A művészet koncentrált természet, vagy pontosabban a műalkotás valamely hatalmas érzésnek oly módon való kifejezése, hogy a legsőbbrendű részletek is együtt működnek a hatás megteremtésében. A részek irányítása az őket vonzó eszme által nyugodt és türelmes figyelmet tételez fel. A művészetben minden választás, az ízlésnek, hajlamnak s bizonyos gondolatoknak megfelelően. Teremteni annyi, mint kitüntetni a lényegest, az uralkodó vonásokat, melyek a többi vonásokat szükségképer meghatároznak.

A növendéket úgy kell vezetni, hogy részleteket alárendelje az egészeknek, az egységnek. A legszerűebbek dolgok is elégségesek arra, hogy művészi alkotások tárgyai legyenek, ha behatóan megfigyeljük, rajtuk elmélkedünk s a részeket az egész egységébe rendezzük el. Mindenik feladat, mely a kiválasztás erőfeszítését, a részleteknek egy impresszió vagy érzés alá való rendelését nem kívánja, rossz, mert nem neveli a figyelmet, ami a nevelésnek elsőrendű feladata.

A rend, az [egység s elegancia szükségérzetének kifejlesztése, az erős és tartós figyelemre való nevelés azonban sok időt kíván. Mindezekre való nevelést racionális nevelési rendszerben a fogalmazás tanítójára kellene bízni, aki más tárgyak tanítóival együtt működve csak azzal foglalkoznék, hogy a különböző tanításokból kikeresné a lényeges gondolatokat s ezekre irányítaná a tanítványok figyelmét.

Munkánk eredményessé válására a főszabály azonban az, hogy mind magunktól, mind tanítványainktól megkívánjuk a hű, buzgó és szíves erőfeszítést. Bele kell vinnünk munkánkba a jó munkás, a lelkiismeretes művész s a bátor sportember becsületességét. Egész lelkiünkkel, hevületünkkel s elszántságunkkal fogjunk a munkához.

Ezek Payot könyvének főbb gondolatai. A mű gyakorlati részében tanácsokat ad a dolgozat-javításra és dolgozati témákra, a nyelvtan tanítására, a klasszikusok olvasására stb. Az egész munka tele van finom megfigyelésekkel és megjegyzésekkel. *Kenyeres Elemér.*

A jogosítások rendszere.

A jogosítások kérdését, különösen nálunk, rendszerint egyoldalúan az iskola nézőpontjából szokták tárgyalni, jóllehet az kihát az egész életre. Ilyen beállításban fejtegette Ziертmann a berlini gimnáziumi tanárok egyesületének minapi ülésén. A jogosításoknak három vonalát különbözteti meg: 1. Önkéntességi jogosítás — érettségi vizsgálat — államvizsgálat: vagyis a középiskola felsőbb osztályaira, a főiskolai tanulmányokra és a fel-